

HEGGEN VLECHTEN

De kartuizer vlechtstijl

Marius Grutters

Historisch onderzoek kartuizer vlechtheggen

Dr. Jan Sanders doet voor de Stichting kartuizerklooster Sinte Sophia van Constantinopel onderzoek naar de geschiedenis van dit klooster, dat rond 1465 werd gesticht in Olland.

Het is bekend dat het kartuizerklooster in de 15e-17e eeuw een flinke oppervlakte bos in eigendom had in Kasteren. Uit de stukken blijkt dat iedere houtwal en ieder houtveld gemiddeld eens in de zes jaar werd gekapt. De kopers moesten ook de doornen en ander hout ('de vree') laten staan. De vree was de natuurlijke omheining rondom het houtperceel.

In 1585 werd de mogelijkheid tot aanleg van zo'n vree voor het eerst in een contract opgenomen.

Het vee moest binnen de weiden gehouden worden om te voorkomen dat de beesten het jonge hout in de houtpercelen zouden afvreten waardoor deze percelen minder waard zouden worden.

De houtverkoop geschiedde op voorwaarde dat de kopers *"den vree die daer gemaect is niet zullen affhouwen noch breken dat hout, staende beneden aen den wal, omdat het convent zal mogen crocken ende neerleggen om den voorschreven wal mede te vreden."* ('Het is verboden de heg aan de voet van de aarden wal te kappen of te breken omdat het klooster deze zal buigen en neerleggen om de aarden wal met een omheining te voorzien').

Vanaf die tijd keerde deze bepaling herhaaldelijk terug in de contracten. Hiermee wordt duidelijk dat het heggen-vlechten in die tijd een feit was.

Inleiding

Heggenvlechten is een eeuwenoud ambacht. Door (meidoorn)heggen te vlechten ontstaan ondoordringbare groene barrières.

Veel vogels en kleine zoogdieren gebruiken de heg om in te nestelen, te schuilen en voedsel te zoeken. Gevlochten heggen vormen mooie natuurlijke netwerken in het landschap, maar ze zijn ook nuttig op en rond het erf en als omheining rond een weide waar vee graast. Het ambacht heeft de Unesco-status van immaterieel cultureel erfgoed gekregen.

In de loop der eeuwen zijn er verschillende stijlen ontstaan in het heggenvlechten. Een daarvan is de kartuizer stijl. Deze historische manier van heggenvlechten/heggenleggen is in 2010 ontdekt in 16-eeuwse documenten van het kartuizerklooster Sinte Sophia van Constantinopel in het Brabantse Olland.

Dit boekje bevat een praktische instructie voor het vlechten van heggen volgens deze specifieke stijl.

Voorbereiding

Geschikte heg

- Minimale hoogte: 3 meter, zodat de heg na het vlechten ca. 1 meter hoog is
- Afstand tussen de struiken: 20-25 cm = 4-5 struiken per meter
- Dikte van de struiken: op 20 cm hoogte een doorsnede tussen 3 en 10 cm.

Uitgangspunten

Het vlechtwerk bestaat uit staanders, liggers en bij de basis afgezaagde stammen.

- De **staanders** zorgen voor de sterkte van heg en vlechtwerk en dienen als steun voor de liggers.
- De **liggers** worden om de staanders gevlochten en zorgen voor de dichtheid en hergroei aan de basis.
- De op ca. 20 cm hoogte afgezaagde **stammen** zorgen voor hergroei en toekomstige vlechttakken.
  - Enkele van de dikste **stammen** (ca. 1 per 1 à 2 meter, afhankelijk van het aantal stammen per meter) worden op ca. 20 cm. boven de grond schuin afgezaagd.
  - De rechte, middeldikke stammen (minimaal 4 cm dik) (ca. 1 per 130 cm, afhankelijk van de lengte van de liggers) worden als **staander** gebruikt. Deze **staanders** worden schuin afgezaagd op ca. 120 cm hoogte.
- De **liggers** mogen op diverse hoogten, variërend van 20 tot 50 cm, schuin worden ingezaagd en tussen de staanders worden gevlochten. Na het buigen ligt het buigpunt van de **liggers** op 10 tot 35 cm. Als er gaten moeten worden opgevuld, mogen de **liggers** in beide richtingen worden gevlochten. De **liggers** worden met wilgentenen aan de staanders bevestigd.

Gereedschap en beschermingsmiddelen

- Snoeizaag
- Hiep
- Takkenschaar
- Handschoenen
- Veiligheidsbril
- Stevige kleding en schoeisel

Vlechtbenodigdheden

- Wilgentenen voor het binden

Vlechtinstructie

Stap 1 ► HEG/VLECHTLOCATIE OPSCHONEN

Verwijder braam en ruigtekruiden die een belemmering vormen voor het vlechten van de heg. Doe dit bijvoorbeeld met een bosmaaier of heggen-schaar.

1

Foto 1 - Een dichte heg moet eerst worden opgesnoeid voordat hij gevlochten kan worden

Stap 2 ► HEG BEOORDELEN

Een heg heeft meestal al een natuurlijke groeirichting: de meeste stammen wijzen naar die kant. Baseer de standaard vlechtrichting (zie stap 7) op deze groeirichting. Kijk ook waar gaten in de heg zitten of waar minder stammen beschikbaar zijn. Op deze punten kun je de vlechtrichting aanpassen.

2

Foto 2 - Opsnoeien van de heg met takkenschuur en snoeizaag

Stap 3 ► HEG OPSNOEIEN

Om makkelijker te kunnen vlechten, wordt de heg eerst flink opgesnoeid. Laat van gesnoeide takken flinke stompjes van ca. 15-20 cm staan. Deze stompjes doen dienst als 'kapstok' om de liggende stammen in te haken, waardoor het vlechtwerk steviger wordt.

Flink opsnoeien heeft veel voordelen.

- ➡ Je kunt makkelijker vlechten omdat er minder takken in de weg zitten.
- ➡ De struik wordt gestimuleerd om veel nieuwe scheuten aan te maken. De heg verjongt zich dus beter. De struik streeft altijd naar een balans tussen ondergrondse en bovengrondse delen.
- ➡ De heg wordt de eerste jaren minder breed. Hierdoor valt er meer licht op de basis zodat de nieuwe scheuten aan de basis voldoende licht krijgen.

Foto 3 - Opsnoeien van de heg. Een aantal takken wordt gesnoeid tot 'kapstokken' van ca. 15-20 cm

Een binding maken van wilgenteen

Met een dunne en flexibele wilgenteen wordt een lus gemaakt. Hiervoor wordt de wilgenteen op ca. 20-25 cm van het dunne uiteinde tussen duim en wijsvinger genomen. Met de andere hand wordt de wilgenteen ca. 5 maal rondgedraaid waarbij de duim en wijsvinger langzaam naar beneden opschuiven. De wilgenteen is nu zo flexibel dat je de lus kunt maken. Herhaal het ronddraaien op ca. 15 cm van het dunne uiteinde. Draai het flexibele deel rond het andere deel en fixeert de lus door het dunne uiteinde in te steken.

De wilgenteen wordt nu rond de samen te binden ligger en staander bevestigd. Het dikke uiteinde wordt door de lus gestoken en flink aangetrokken. Nu wordt het einde dat uit de lus steekt bij de lus weer flexibel gemaakt op de beschreven wijze. Hierna kan met het dikke uiteinde de binding gefixeerd worden door een paar maal in te steken. Het overtollige uiteinde kan daarna afgeknipt worden.

Over deze techniek is een instructiefilm gemaakt. Zie www.youtube.com/watch?v=o5ll5cvP_nQ of zoek op 'kartuizer heggenvlechtmethode'.

Stap 4 ► DIKSTE STAMMEN AFZAGEN

Dit is alleen van toepassing als er voldoende stammen overblijven om mee te vlechten.

De dikste stammen, ca. 1 stam per 1 à 2 meter, worden op een hoogte van ca. 20 cm boven de grond schuin afgezaagd. Op het zaagpunt vlak boven de grond zit veel groeikracht. Daardoor ontwikkelen er krachtige scheuten vanuit de basis van de heg. Dat maakt de heg ondoordringbaarder.

4

Foto 4 - Stam op ca. 15-20 cm hoogte schuin afgezaagd.

Stap 5 ► STAANDERS EN LIGGERS KIEZEN

Kenmerkend voor de kartuizer vlechtstijl zijn de levende staanders en liggers.

Selecteer 1 staander per 120-150 cm. Vuistregel: afstand tussen 2 staanders = de hoogte van de struik tot ca. 2 cm doorsnede gedeeld door 3. Dus bij 4 meter lengte (zonder het dunne topje) bedraagt de afstand tussen de staanders ca. 130-135 cm.

Kies als staander juist rechte stammen met gemiddelde dikte (dus niet de dikste of de dunste) van ca. 5 cm dik (de dikste stammen zijn in stap 4 al net boven de grond afgezaagd).

Merk de staanders met een tik met de hiep, een lintje of een krijtje zodat ze niet per ongeluk worden ingezaagd.

Gebruik 3 tot 4 **liggers** per meter heg (afhankelijk van het aantal struiken per meter). Kies, als dat mogelijk is, de overgebleven **dikke stammen** als liggers.

5

Foto 5 - De afstand tussen de staanders van deze gevlochten heg is ca. 125 cm

Stap 6 ► STAANDERS AFZAGEN

De **staanders** worden op een hoogte van ca. 110 – 120 cm schuin afgezaagd. Voorkomen van te sterke hergroei bovenop de staanders: zie beheermaatregelen na het vlechten.

Foto 6 - De staander is schuin afgezaagd op 110-120 cm

Stap 7 ► LIGGERS INKAPPEN OF INZAGEN

Als het nodig is om gaten op te vullen, mogen de **liggers** in beide richtingen worden gevlochten. In één richting vlechten is echter makkelijker. De liggers worden op diverse hoogtes, variërend van 20 tot 50 cm boven de grond, **ingezaagd** en tussen de staanders **gevlochten**. De liggers moeten na het vlechten **schuin omhoog** lopen om de sapstroom te bevorderen.

Zaag de ligger in op ca. 20-50 cm hoogte. Dit hangt af van de dikte van de stam. Bij dikke stammen begin je hoger met inzagen. Begin schuin en zaag op het laatst recht met de draad mee (het zgn. rondzagen). Je moet de zaag hierbij sturen. Dat gaat het beste met een zaag met flexibel blad.

Let op: de **verhouding stamdoorsnede: lengte zaagsnede** moet minimaal 1:3 zijn. Het buigpunt komt dan te liggen op ca. 10-35 cm hoogte. Voor de afwisseling mogen enkele stammen hoger (tot ca. 60 cm) worden ingezaagd en gebogen.

Zaag niet te ondiep in, om te voorkomen dat de stammen scheuren.

Maar zaag ook niet te diep, want dan kan de stam afscheuren. Gebruik onge oefende heggenvlechten een snoeizaagje, dat werkt nauwkeuriger en makkelijker dan de traditionele hie.

Foto 7 - De te vlechten stam wordt schuin ingezaagd of ingekapt. De smalle verbinding (zie stap 8) moet minimaal 1,5-2 cm dik zijn en bast en hout bevatten voor een ononderbroken sapstroom.

Stap 8 ► HAK AFZAGEN

De overgebleven **smalle verbinding** (stukje bast en hout) tussen de 'gelegde' stam en de basis moet minimaal 1,5-2 cm dik zijn en maximaal 20 cm lang en mag niet gebroken zijn (voor een intacte sapstroom).
Vuistregel: de dikte van de verbinding bedraagt gemiddeld $\frac{1}{5}$ deel van de doorsnede. Voorbeeld: bij een stam van 10 cm doorsnede bedraagt de dikte van de verbinding 2 cm. Zaag de hak (de punt die na het inzagen blijft staan) **schuin naar beneden** af om rotten te voorkomen.

8

Foto 8 - De hak is schuin naar beneden afgezaagd om inrotten te voorkomen.

Stap 9 ► LIGGERS OM DE STAANDERS VLECHTEN

Buig de ingezaagde ligger voorzichtig onder een hoek van ca. 80 graden en **vlecht** hem om en om tussen de staanders.

Vlecht de heg niet te breed. Smal gevlochten heggen groeien beter uit omdat het licht tot op de basis van de heg kan doordringen. Als de heg dicht bij een rivier staat, worden de liggers met de stroom van de rivier mee gelegd. Staat de heg haaks op de rivier, buig dan mee in de groeirichting van het hout.

Laat de liggende stammen **schuin oplopen** (ca. 10 graden).

Foto 9 - Het vlechten van de liggers om de staander.

Stap 10 ► LIGGERS AAN DE STAANDERS BINDEN

De liggers worden met flexibele **wilgentenen** bevestigd aan de staanders (samenbinden). Dit voorkomt het losschieten van de liggers.

10

Foto 10 - De liggers worden met wilgentenen aan de staander gebonden

Stap 11 ► HET EINDRESULTAAT DIRECT NA HET VLECHTEN

Werk de heg af door uitstekende scheuten **in te korten**. Ruim afgeknipte takken die rond de gevlochten heg liggen op. Leg de afgezaagde hakken aan de basis van de heg.

11

Foto 11 - Met een wilgenteen is de ligger aan de staander gebonden

Foto 12 - Perfect gevlochten kartuizer vlechtheg

12

16

Bijzonderheden

Bij de kartuizer vlechtstijl worden **geen dode verstevigings-hulpmiddelen** (kastanjestaken en wilgen) in de heg verwerkt. Dood materiaal gaat op den duur rotten en verzakken. Ook moeten zulke heggen regelmatig opnieuw worden gevlochten om de heg veakerend te houden. Een heg van uitsluitend levend materiaal wordt juist alleen maar sterker naarmate de heg groeit. Op het moment dat de fijne bindingen van wilgentenen verrot zijn, is de binding tussen de staander en ligger zo sterk geworden dat de binding met wilgentenen overbodig geworden is.

Beheermaatregelen na het vlechten

- Om te sterke hergroei boven op de staanders te voorkomen kan op ca. 20 cm hoogte een flinke **wig uit de stam** worden gezaagd. Deze wig mag tot op $\frac{3}{4}$ deel van de stam worden ingezaagd en moet op het inzaagpunt ca. 2 cm hoog zijn. Door deze ingreep wordt de groei boven de wig afgeremd en de vorming van nieuwe scheuten onder de wig gestimuleerd.
- Om hergroei aan de onderzijde van de heg te stimuleren, een dichte heg te verkrijgen en forse hergroei aan de bovenzijde van de heg in te perken, kan in de eerste en tweede late herfst of winter de heg op 10 cm boven het vorige snoeipunt **geknipt** worden.
- Voor de hoogste ecologische waarde van de heg wordt de heg daarna ca. 8-10 jaar **niet meer gesnoeid**.

Colofon

Auteur: Marius Grutters

Datum: 15 februari 2020

Vormgeving: studio x-hoogte, Tilburg

Bestellen

Dit instructie boekje kan worden besteld bij de stichting Kartuizerklooster Sinte Sophia van Constantinopel

www.kartuizerklooster.nl | info@kartuizerklooster.nl

Brabants Landschap

natuur dichtbij huis

SdBB brabants
de boerderijen, bijge
bouwen, erf en cult
tuurlandschap.

